

NUMIZMATIČKI NALAZI S ARHEOLOŠKOG LOKALITETA PAKOŠTANE-CRKVINA*

JOSIPA BARAKA
Sveučilište u Zadru
Odjel za arheologiju
Obala kralja Petra Krešimira IV., 2
HR-23000 Zadar
jbaraka@unizd.hr

JURE ŠUČUR
Sveučilište u Zadru
Odjel za arheologiju
Obala kralja Petra Krešimira IV., 2
HR-23000 Zadar
jsucur@gmail.com

UDK: 737.1(497.5 Pakoštane)
Prethodno priopćenje
Preliminary communication
Primljeno / Received: 2010-11-08

Lokalitet Pakoštane-Crkvina, smješten na položaju Košević, na zapadnoj obali Vranskoga jezera, u neposrednoj blizini ceste koja povezuje Pakoštane i Vranu, sustavno istražuje Odjel za arheologiju, Sveučilišta u Zadru. Od mnoštva arheološke građe autori su ovom prigodom izdvojili numizmatičke nalaze otkrivene tijekom dosadašnjih pet istraživačkih kampanja. Do sada je pronađeno ukupno 11 primjeraka novca, koji obuhvaćaju širok kronološki raspon od 4. do 18. stoljeća. Numizmatička građa s lokaliteta Pakoštane-Crkvina pronađena je u lošem stanju očuvanosti. Nakon čišćenja i konzervacije ipak je bilo moguće sa sigurnošću odrediti vremensku pripadnost deset očuvanih numizmatičkih nalaza. Ova numizmatička građa predstavlja odraz povijesno-trgovinskih zbivanja šireg prostora Sredozemlja, a samim time i grada Zadra i njegove šire okolice kojeg je i lokalitet Pakoštane-Crkvina nerazdvojni dio.

KLJUČNE RIJEČI: *Pakoštane, Crkvina, numizmatika, novac, Venecija*

Lokalitet Pakoštane-Crkvina, smješten na položaju Košević, na zapadnoj obali Vranskoga jezera, u neposrednoj blizini ceste koja povezuje Pakoštane i Vranu, sustavno istražuje Odjel za arheologiju Sveučilišta u Zadru, od godine 2006. Arheološka istraživanja toga položaja dosad su vršena u okviru pet istraživačkih kampanja u sklopu znanstveno-istraživačkog projekta *Arheološko nasljeđe južne Hrvatske od 5. do 17. stoljeća*, glavnog istraživača i voditelja A. Uglešića.¹ Ishodi istraživanja su iznimno zanimljivi: otkrivena je jednobrodna crkva s prostorijama s južne i sa sjeverne strane, 16 grobova (najčešće kosturnica), ogradno-obrambeni zid koji je zatvarao prostor kompleksa, te veliki broj ulomaka kamenog crkvenoga namještaja i freski. Od sitnoga arheološkog materijala pronađeni su ulomci keramike, tegula, stakla, lula, ulomci raznih metalnih predmeta, prstenje, naušnice i novac.

Od mnoštva navedene arheološke građe ovom prigodom izdvajamo numizmatičke nalaze otkrivene arheološkim istraživanjima. Oni nisu mnogobrojni, dosada je pronađeno sveukupno 11 primjeraka novca, ali obuhvaćaju širok kronološki raspon od 4. do 18. stoljeća, te se dijelom uklapaju u pretpostavljenu kronologiju ovog višeslojnog i iznimno značajnog lokaliteta o

* Članak posvećujemo našem dragom profesoru Janku Beloševiću.

¹ Ovom prigodom zahvaljujemo prof. dr. sc. Anti Uglešiću na ustupljenoj dokumentaciji i arheološkom materijalu s lokaliteta Crkvina. Također, zahvaljujemo kolegi doc. dr.

sc. Mati Ilkiću na nizu korisnih savjeta, te ostalim kolegama na strpljenju i pomoći. Za rezultate prvih dviju kampanja arheoloških istraživanja vidjeti u: J. BARAKA, 2009, 182-193; za rezultate istraživanja treće i četvrte kampanje: A. UGLEŠIĆ, K. GUSAR, 2009; J. BARAKA, J. ŠUČUR, 2010.

kojem se pisalo i raspravljalo u više navrata u posljednjih stotinu godina, dakle i mnogo prije početka sustavnih arheoloških istraživanja.² Postoje pretpostavke da je crkva vjerojatno prvi put izgrađena u kasnoj antici, te da je stoljećima bila u funkciji sve do dolaska Turaka u ove krajeve u 16. stoljeću.³ L. Jelić navodi da je crkva zadnji put spomenuta kao *S. Maria di Zablatie* u spisu iz godine 1664., a od istog autora doznajemo da joj je položaj pod toponimom *Scerqua Giablansca* i *Cerqua Giablansca* bio upisan na kartama Vranskog područja iz godine 1792.⁴

Numizmatička građa s lokaliteta Pakošane-Crkvina pronađena je u lošem stanju očuvanosti, no nakon čišćenja i konzervacije ipak je bilo moguće sa sigurnošću odrediti vremensku pripadnost.

Kasnorimski novac kovan u vrijeme Konstantina Velikog i njegovih nasljednika za sada predstavlja najstariji numizmatički nalaz s lokaliteta (kat. br. 1). Novac je loše očuvan, ali na reversu se naslućuje prikaz dvaju vojnika koji drže *standard* – prikaz koji obično prati legenda GLORIA EXERCITVS. Kovanje takvog novca počelo je za posljednjih godina vladavine Konstantina Velikog, te se nastavilo sve do sredine 340. godine. Kod ranije verzije, između vojnika su dva *standarda*, a kod kasnije samo jedan.⁵ Novac je pronađen u sloju neposredno ispod humusa, izvan arhitektonskog sklopa, i kao takav ima ograničenu kronološku vrijednost. Njegov pronalazak može se povezati s pojedinačnim rimskodobnim arheološkim materijalom na koji su prilikom rekognosciranja ukazali Jelić, Ilakovac i Nedved i zapravo je neka vrsta pokazatelja opće arheološke slike položaja.⁶

Najstarije srednjovjekovne monete su padovanski i venecijanski *denari/piccoli*. Ove novčane nominale imale su veliku važnost, jer su predstavljale osnovno sredstvo svakodnevnog trgova kojim su se podmirivale elementarne životne potrebe (npr. kupovina hrane).⁷

Novac grada Padove *denaro (scodellato)/piccolo* (kat. br. 2),⁸ sa šesterokrakom zvijezdom na aversu i reversu pripada razdoblju u kojem je Padova bila autonomna republika (1271.-1328.).⁹ Na području Dalmacije takav je novac pronađen na nalazištu Galovac-Crkvina,¹⁰ na lokalitetu Kula Atlagića-Sv. Petar,¹¹ te na lokalitetu Sukošan-Sv. Martin.¹² Kovali su se u dugom vremenskom razdoblju, od godine 1271. pa do vladavine Umberta da Carrare (†1345.) i predstavljaju najstarije monete Padove.¹³ Padovanski se *piccolo* uz monete drugih gradova-komuna (npr. Verone i Mantove) upotrebljavao osobito tijekom 13. stoljeća kada, od vladavine dužda Enrica Dandola pa do Lorenza Tiepola, Venecija nije kovala denare.¹⁴

Venecijanski *denari/piccoli* imaju prikaz križa unutar kružnice na aversu i reversu.¹⁵ U Veneciji se ovakav novac, s manjim razlikama u oblikovanju hasti križa, kovao za vladanja devetnaest duždeva. Najranije za dužda Sebastiana Ziania (1172.-1178.), a najkasnije za

² Za podatke o lokalitetu Pakošane-Crkvina prije arheoloških istraživanja vidjeti u: C. F. BIANCHI, 1879, 411; G. URLIĆ-IVANOVIĆ, 1881, 156-158; L. JELIĆ, 1898, 117-120; B. GUŠIĆ, 1971, 164; B. ILAKOVAC, 1971, 89-92; B. NEDVED, 1990, 222; L. MARUN, 1998, 44; A. UGLEŠIĆ, 2002, 69.

³ A. UGLEŠIĆ, 2002, 69; J. BARAKA, 2009, 184.

⁴ L. JELIĆ, 1898, 118, vidi: DAZD, Ispisi Vranskog feuda, obitelj *de Borelli*.

⁵ S. W. STEVENSON, 1982, 421; N. ŠIPUŠ, 1985, 21, 28; RIC VII, 1966, 453, 458.

⁶ L. JELIĆ, 1898, 118; B. ILAKOVAC, 1971, 89-92; B. NEDVED, 1990, 222.

⁷ P. SPUFFORD, 1988, 237.

⁸ *Scodellato* dolazi od talijanske riječi *scodella*, u značenju zdjela, što opisuje ovu vrstu novca koja ima jednu konveksnu, a drugu konkavnu stranu.

⁹ CNI VI, 1922, 182.

¹⁰ J. BELOŠEVIĆ, 1991, 90-91, T. XXXIII, 6.

¹¹ M. PETRINEC, 2000, 224.

¹² J. VUČIĆ, 2006, 227, Sl.10, 156.

¹³ CNI VI, 1922, 182.

¹⁴ A. M. STAHL, 2000, 16-17, 205, 391.

¹⁵ Istog je tipa bio i potpuno raspadnuti ulomak novca pronađen u grobu 6, kojeg radi lošeg stanja očuvanosti ne donosimo u kataloškom popisu nalaza.

dužda Francesca Foscaria (1423.-1457.), dakle u rasponu od 285 godina. Na reversu imaju natpis S • MARCVS, dok se na aversu nalazi ime dužda.¹⁶

Dolaskom na vlast dužda Lorenza Tiepola (1268.-1275.), nakon više od pola stoljeća stanke, obnavlja se kovanje *denara/piccola* (vrijednosti od 26-28 *denara piccola* za 1 *denaro grosso*).¹⁷

Najstariji venecijanski novac s lokaliteta je upravo *denaro/piccolo* kovan za dužda Lorenza Tiepola (kat. br. 3).¹⁸ Slični Tiepolijevi *denari/piccoli* na prostoru Dalmacije još su pronađeni na nalazištima Galovac-Crkvena (3 primjera),¹⁹ Sukošan-Sv. Martin (2 primjera),²⁰ Putalj,²¹ te na lokalitetu Dol-Sv. Nikola na otoku Visu.²²

Treći *denaro/piccolo* kovan je za dužda Andrea Dandola (kat. br. 4),²³ između 1343. i 1354. godine. Oni su u Dalmaciji pronađeni na manjem broju lokaliteta: Sukošan-Sv. Martin (11 primjeraka)²⁴ i Marina-Spilja Sv. Filipa i Jakova.²⁵ Upravo je 14. stoljeće razdoblje žive trgovine na Jadranu.²⁶ Zanimljiv je podatak da je od sredine tog stoljeća, neposredno nakon vladavine A. Dandola 1354. godine, Vijeće četrdesetorice tražilo veću kontrolu nad cirkulacijom novca, te je izrazilo zabrinutost radi opticaia stranog i krivotvorenog novca.²⁷

Jedna takva krivotvorina venecijanske monete *piccola* pronađena je i na ovom lokalitetu (kat. br. 5). Radi se o novcu koji se pokazao osobitim radi više razloga. Osim što ima pomalo kvadratni oblik kružnice unutar koje je križ, na ovom novcu vidljiva su posljednja dva slova titule DVX, iza koje slijedi okomita linija na mjestu gdje bi, prema uobičajenom pravilu ikonografije ovog novca, trebao biti križ. Iza križa bi trebao biti početak duždeva imena i tu se nalazi slovo I pisano goticom. Također, moneta je napravljena od bakra, a *denari/piccoli* su sadržavali i određen postotak srebra. Sve ove karakteristike ukazuju kako je vjerojatno riječ o krivotvorenom novcu, koji je možda bio i prekriven tankim slojem srebra ili kositra koji se nije sačuvao. S obzirom na početno slovo I, moneta je vjerojatno bila imitacija novca kovanog za jednog od sljedećih duždeva: Jacopo Contarini (1275.-1280.), Giovanni Dandolo (1280.-1289.), Giovanni Soranzo (1312.-1328.), Giovanni Gradenigo (1355.-1356.) i Giovanni Dolfin (1356.-1361.).

Pojava krivotvorina nije neuobičajena u Mlečana. A. M. Stahl donosi nekoliko zanimljivih podataka o ovoj problematici unutar srednjovjekovne Venecije. On govori o tome kako su najuspješnije imitacije novca bile one za čiju se izradu jednostavno koristila lošija slitina. Takve je bilo najteže prepoznati kao falsifikate iako su posebni službenici obučeni za takve provjere. Ikonografija je bila drugi oslonac u prepoznavanju jer je izrada kalupa bila strogo kontrolirana, te su postojali i tajni znakovi koji su predstavljali dodatno osiguranje od moguće zlouporabe. Krivotvoritelji su bili strogo kažnjavani. Stahl donosi da je u 13. stoljeću kazna bila odsijecanje ruke ili spaljivanje.²⁸ Također, ako je određena moneta bila uspješno prihvaćena unutar šire regije

¹⁶ Vidi: N. PAPADOPOLI, 1893, T. V-XV.

¹⁷ N. PAPADOPOLI, 1893, 109-111; N. JAKŠIĆ, 1996, 155, 171; A. M. STAHL, 2000, 16-17, 205, 391.

¹⁸ Na aversu ovog djelomično očuvanog novca uočljivo je slovo L na samom početku ulomka, dok se uz njega jasnije vidi slovo T. Ovakva kombinacija slova se javlja jedino na novcu kovanom za dužda Lorenza Tiepola, koji na aversu ima natpis LA • TE • DVX.

¹⁹ J. BELOŠEVIĆ, 1991, 90-91, T. XXXIII, 3-5.

²⁰ J. VUČIĆ, 2006, 225, sl. 9, br. 131-132.

²¹ T. BURIĆ, 2001, 286.

²² A. PITEŠA, 2005a, 223.

²³ Na aversu ovog novca vidljivo je nekoliko slova pisanih goticom. Radi se o kratici DAN, koja se odnosi na prezime dužda. Postoji nekoliko duždeva s prezimenom *Dandolo*, ali je samo jedan na kovanicama imao kraticu DAN, a to je Andrea Dandolo (1343.-1354.), dok su ostali duždevi na novcu svoje prezime kratili na samo prva dva slova – DA.

²⁴ J. VUČIĆ, 2006, 226, sl. 9, br. 144, sl.10, br. 145-149.

²⁵ A. PITEŠA, 2005b, 246.

²⁶ I. PEDERIN, 1990, 115.

²⁷ A. M. STAHL, 2000, 63.

²⁸ A. M. STAHL, 2000, 235-242.

²⁹ L. TRAVANI, 1997, 521.

gradova-komuna koji su je kovali, često bi ju imitirale susjedne komune u želji da opticajem tog novca postignu isti uspjeh i profit. Ovakve su imitacije nerijetko izlazile iz okvira jednostavnog oponašanja, te su za posljedicu imale i političke sukobe i ratove.²⁹

Među najsitnije monete spada i *picciolo*³⁰ grada Pise koji se kovao tijekom 15. stoljeća (kat. br. 7). Primjer pronađen na lokalitetu na aversu ima prikaz orla raširenih krila i slovo P, a na reversu pizanski križ. Radi se o novcu koji je kovan tijekom dužeg razdoblja (1313.-1494.), u ime cara Fridrika II (car Svetog Rimskog Carstva 1220.-1250.).³¹ Međutim, ovaj primjerak na aversu nema natpis FREDERICUS IMPERATOR.

Petnaestom stoljeću pripada *soldino* s prikazom krilatog lava na reversu (kat. br. 6). Kovan je za dužda Francesca Foscarija. Datiran je imenom kovničara točno u 1449. godinu. Inicijali, slova M i M, jedno ispod drugoga, nalaze se na aversu iza figure dužda. To je kovničar imena Marino Morosini, koji je na tu dužnost (*massarri monete argenti*) izabran 22. lipnja 1449. godine, a naslijedio ga je kovničar Venceslao da Riva 31. prosinca 1449. godine.³² Dugogodišnja Foscarijeva vladavina (vladao je 34 godine) razdoblje je općeg gospodarskog napretka koji izravno utječe na cirkuliranje i dotok novca u gradovima i njima pripadajućim područjima Dalmacije. Stoga ne iznenađuje što je Foscarijeva moneta čest arheološki nalaz, posebno u ostavama.³³ Andrea Dandolo uvodi tzv. *soldino nuovo* (novi soldin),³⁴ a za Andrea Contarinija počinje emisija solda s prikazom krilatog lava.³⁵ Vrijednost srebra ove monete postupno je padala.³⁶

Krajem 15. stoljeća Venecija je počela kovati i sitnu bakrenu monetu bagatin (*bagattino*). U grobu 6 pronađen je jedan takav novac kovan u Veneciji za grad Zadar (kat. br. 8). Godine 1463. raspravljalo se o potrebi kovanja čistog bakrenog novca. Devet godina nakon ovog razmatranja, godine 1472., Vijeće desetorice ponovno otvara isto pitanje, te se razmišlja o kovanju bakrene monete koja je trebala poslužiti najsiriomašnjim slojevima društva u svakodnevnoj trgovini. Rezultat ove rasprave je odredba iz godine 1473. kojom se odlučuje emisija nove vrste monete tzv. bagatina – novca od bakra, bez primjese srebra.³⁷ Ova vrsta sitne monete kovana je u Veneciji za pojedine gradove na *terrafermi*, ali i za gradove na istočnom Jadranu, npr. Zadar, Šibenik, Trogir, Split. Na reversu su imali prikaz glave krilatog lava, dok se na aversu nalazio prikaz sveca zaštitnika pojedinog grada.³⁸ Novac namijenjen gradu Zadru kovan je na temelju odredbe Vijeća desetorice od 11. veljače 1491. godine. Na aversu je prikaz sv. Šimuna s djetetom Isusom u naručju i natpisom S SIMEON IVSTVS PROFETA – "Sveti Šimun pravedni prorok".³⁹ Na venecijanskom novcu često se javlja kršćanska simbolika. Najčešće križ, Krist ili Djevica Marija, ali i sveci, među kojima je očekivano najučestaliji sv. Marko, zaštitnik Venecije, ili neki od njegovih simbola.⁴⁰

Iz razdoblja krize uzrokovane ratovima s Turcima potječe moneta vrijednosti 4 solda kovana za dužda Lorenza Loredana (kat. br. 9). Moneta je iskovana tijekom 1517. godine, na što ukazuje oznaka kovničara na donjem dijelu aversa. Sigla DG označavaju kovničara Domenica Grittia, koji je izabran na tu dužnost 2. veljače 1517., dok je 22. lipnja 1517. godine

³⁰ Iako je *piccolo* uobičajeni naziv za ovu nominalu, u djelu Corpus Nummorum Italicorum ova nominala novca grada Pise na dva je mjesta navedena kao *picciolo*.

³¹ CNI XI, 1929, 301, 314.

³² N. PAPADOPOLI, 1893, 395; CNI VII, 1915, 128.

³³ Više o Foscarijevom dobu vidi: V. DELONGA, 2006, 319.

³⁴ N. PAPADOPOLI, 1893, 173.

³⁵ N. PAPADOPOLI, 1893, 205-214.

³⁶ N. PAPADOPOLI, 1893, 158, 173.

³⁷ P. SPUFFORD, 1988, 371-372.

³⁸ N. PAPADOPOLI, 1907, 67-69.

³⁹ CNI VI, 1922, 616, 619; N. PAPADOPOLI, 1907, 68.

⁴⁰ L. TRAVANI, 1997, 522.

na istu dužnost izabran novi kovničar – Bernardo Dona.⁴¹ Loredan (1501.-1521.) je bio mudar i pravičan upravitelj države u teškim vremenima o kojima svjedoči i odredba senata izdana 31. svibnja 1510. godine. Odredba se odnosi na zabranu javnog nošenja zlatnog i srebrnog nakita, te je pozivala građane da taj isti nakit donose u kovnicu kako bi od njega izrađivali novac.⁴²

Za sada najmlađi nalaz predstavlja novac Mletačke republike kovan za Dalmaciju i Albaniju tijekom 18. stoljeća (kat. br. 10). Radi se o *gazetti* (dva solda) koja se kovala od godine 1684. do 1797.⁴³ Ovaj vrlo čest novac možda nije najreprezentativniji numizmatički nalaz, ali su zato vrlo indikativne okolnosti njegova pronalaska. Naime, nađen je u svetištu crkve, i to u sloju gareži. U istom je sloju pronađena i gruba keramika datirana u 17.-18. stoljeće.⁴⁴ Za kompleks Crkvina se vjeruje da je napušten u 16. stoljeću kada je ovo područje palo pod tursku vlast.⁴⁵ Novac i istovremena keramika pokazuju ljudsku djelatnost na lokalitetu i nakon tog vremena. O kakvoj djelatnosti je riječ i u kakvoj funkciji se lokalitet koristio pokazat će rezultati daljnjih arheoloških istraživanja.

Mape *Grimani* iz godine 1792., o kojima je bilo riječ u uvodnom dijelu, na položaju lokaliteta imaju ucrtane vinjete koje predstavljaju građevine ili ruševine građevina na ovom položaju, koje su, ako ne u cijelosti, barem unutar svojih gabarita bile još uvijek dobro vidljive krajem 18. stoljeća. O očuvanosti crkve i građevina svjedoče crteži i detaljni opisi lokaliteta L. Jelića s kraja 19. stoljeća.

Turci su napustili vransko područje godine 1683. Prostor je zatim ponovno ušao u sastav Mletačke republike, ali tek nakon mira u Srijemskim Karlovcima 1699. godine, kada je formirana nova granica tzv. *linea Grimani*.⁴⁶

Lokalitet Pakoštane-Crkvina proteže se na površini od oko 1700 m² koju zatvara ogradno obrambeni zid. Riječ je o višeslojnom i iznimno značajnom lokalitetu smještenom na strateški važnom položaju uz Vransko jezero. Velika kronološka razlika između kasnoantičkog primjera i prvih srednjovjekovnih moneta iz 13. stoljeća odgovara trenutnom stanju istraženosti položaja. Za sada smo ovom analizom željeli uvidjeti njihovu tipološku i vremensku pripadnost u svrhu osvjetljenja dosadašnjih rezultata istraživanja, ali i usmjerenja budućih. Jasno je da će opisani novac biti od veće koristi prilikom konačne objave rezultata. Međutim, važno je što već sada možemo sa sigurnošću reći da ova numizmatička građa predstavlja odraz povijesno-trgovinskih zbivanja šireg prostora Sredozemlja, a samim time i grada Zadra i njegove šire okolice kojeg je i lokalitet Pakoštane-Crkvina nerazdvojni dio.

⁴¹ CNI VII, 1915, 218-220; N. PAPADOPOLI, 1907, 107.

⁴² N. PAPADOPOLI, 1907, 87-88.

⁴³ CNI VI, 1922, 621-630; I. RENGJEO, 1980, 28-29. Među brojnim primjercima ovog novca, ovaj primjerak najbliži je onom označenom brojem 49. CNI VI, 1922, 624.

⁴⁴ A. UGLEŠIĆ, K. GUSAR, 2009.

⁴⁵ Područje je nastradalo dolaskom Turaka godine 1538., a mirom iz 1573. podžupanija Zablaće (u sklopu koje se nalazio lokalitet Pakoštane-Crkvina) se dijeli na

primorski dio koji je pripao Mlečanima, dok je istočni dio ostao pod Turcima. Nakon potpisivanja spomenutog mirovnog ugovora naknadno se potpisao novi ugovor o razgraničenju godine 1576., čiji tekst navodi sela linije razgraničenja na prostoru vranske okolice među kojima i selo Zablaće kojem je pripadala crkva Sv. Marije (vidi: L. JELIĆ, 1898, 121; S. TRALJIĆ, 1971, 353-354; I. ANZULOVIC, 1998, 97).

⁴⁶ T. MAYHEW, 2008, 65-66, 75.

KATALOG⁴⁷

1. Rimski carski novac, Konstantin Veliki ili nasljednici, 335.-340., AE3/4

Okolnosti nalaza: sjeverno od pročelja crkve

Av. Glava cara okrenuta nadesno.

Rv. *Standard* između dva vojnika u ratnoj opremi. Natpis nije vidljiv. [GLORIA EXERCITVS]
ø – 14 mm, Tež. 0.99 g

Literatura: S. W. STEVENSON, 1982, 421; N. ŠIPUŠ, 1985, 21, 28; RIC VII, 1966, 453, 458.

2. Republika Padova (1271.-1328.), *denaro/piccolo (scodellato)*

Okolnosti nalaza: južno od glavnog broda crkve

Av. Zvijezda sa šest krakova unutar bisernog kruga. Uokolo teče natpis koji počinje križem:
+ • CIV[IT]AS •

Rv. Zvijezda sa šest krakova, duljih i tanjih od onih na aversu, unutar bisernog kruga. Uokolo teče natpis koji počinje križem: + [• DE] PADVA •

ø – 13 mm, Tež. 0.23 g

Literatura: CNI VI, 1922, 183, oznaka 3.

3. Venecija, Lorenzo Tiepolo (1268.-1275.), *denaro/piccolo (scodellato)*

Okolnosti nalaza: južno od crkve, grob 11, sloj 2

Av. [+ •] L[A •] T[E • DVX •]

Rv. Križ utisnut u krugu unutar kružnice. Natpis po rubu nije vidljiv. [S • MARCVS]

ø – 13 mm, Tež. 0.14 g

Literatura: N. PAPADOPOLI, 1893, 112, T. VII, 4; CNI VII, 1915, 42.

4. Venecija, Andrea Dandolo (1343.-1354.), *denaro/piccolo (scodellato)*

Okolnosti nalaza: južno od crkve, izvan groba 11

Av. Križ utisnut u krugu unutar kružnice. Uokolo natpis: [+ • AN] DAN [DVX •].

Rv. Križ utisnut u krugu unutar kružnice. Natpis po rubu nije vidljiv. [S • MARCVS]

ø – 13 mm, Tež. 0.22 g

Literatura: N. PAPADOPOLI, 1893, 183, T. X, 12; CNI VII, 1915, 76, oznaka 54.

⁴⁷ Brojevi u katalogu odgovaraju brojevima fotografija u tablici.

5. Venecija, krivotvorina, *denaro/piccolo (scodellato)*

Okolnosti nalaza: južno od crkve, grob 9

Av. Križ utisnut u krugu unutar kružnice pomalo kvadratičnog oblika. Po rubu natpis: + I (...) [D]VX.

Rv. Križ utisnut u krugu unutar kružnice. Natpis po rubu nije vidljiv.

ø – 12 mm, Tež. 0.27 g

6. Venecija, Francesco Foscari (1423.-1457.), *soldino*

Okolnosti nalaza: južna prostorija

Av. U središnjem polju dužd koji stoji držeći objema rukama zastavu. U polju iza figure dužda stoje inicijali kovničara, dva slova M, jedno ispod drugoga. Uokolo natpis: [FRA•FOSCA RI•DVX•]

Rv. Lav zgrčenih stražnjih šapa, a u prednjima drži knjigu Evanđelja. Uokolo natpis koji je ponekad podijeljen s jednim malim kružićem, koji na nekim primjercima potpuno nedostaje. [+ •S•MARCVS•VENETI•]

ø – 11 mm, Tež. 0.12 g

Literatura: N. PAPADOPOLI, 1893, 271, oznaka 8, T.XV, 6; CNI VII, 1915, 128.

7. Republika Pisa, 15. st., *picciolo (piccolo)*

Okolnosti nalaza: sjeverna prostorija

Av. Bez natpisa. Orao raširenih krila, s glavom nalijevo. Ispred kljuna slovo P.

Rv. Po sredini pizanski križ (krajevi rašireni u romb, sa po tri kružnice na tri vrha romba). Okolo teče natpis [P]I[SAHI COHV]NIS.

ø – 14 mm, Tež. 0.39 g

Literatura: CNI XI, 1929, 314, oznaka 124, T. XIX, 46.

8. Novac grada Zadra kovan pod Mletačkom republikom, *bagattino*, kovan potkraj 15. st.,

Okolnosti nalaza: južna prostorija, grob 6

Av. Sv. Šimun, zaštitnik Zadra s djetetom Isusom u naručju, s lijeve strane. Svetac ima aureolu, bradu i zaogrnut je širokim plaštom, a Isusu je unutar aureole križ. Od svečeve aureole prema desno, uokolo novca, teče natpis: • S • SIMEON • IVSTVS.

Rv. Lavlja glava s aureolom i krilima. Uokolo novca teče natpis: + • S • MARCVS • VENETI •

ø – 18 mm, Tež. 1.67 g

Literatura: CNI VI, 1922, 619, T.XXXIV, 3.

9. Venecija, dužd Leonardo Loredan (1501.-1521.), kovač Domenico Gritti (2. veljače 1517.-22. lipnja 1517.), 4 *soldi*

Okolnosti nalaza: sjeverna prostorija

Av. Sv. Marko sjedi s desne strane, svojom desnom rukom blagoslivlja, a lijevom pruža zastavu na dugom koplju, duždu koji se nalazi s lijeve strane. Dužd kleči i prima zastavu objema rukama. Zastava vijori na lijevo, a odmah ispod nje, s lijeve strane koplja, su slova D, V te cvijet, jedno ispod drugoga (= DVX). Uokolo novca teče natpis: • LEO • LAVRE •, s lijeve strane novca te • S • M • VENETI •, s desne strane novca. Ispod glavnog prizora je crta, a ispod nje oznaka kovničara: • D • G •

Rv. Središnja figura je Spasitelj s aureolom u kojoj je grčki križ. Isus desnom rukom blagoslivlja, a u lijevoj drži knjigu (Evangelje), te se izdiže nad oblacima. S lijeve strane su slova IC, a s desne XC s vodoravnom crtom nad njima tj. oznakom sigle, u značenju *Icyc Xpictoc* gdje prvo i zadnje slovo od svake riječi čine siglu. Uokolo novca teče natpis: • GLORIA •, s lijeve strane, te • TIBI • SOLI •, s desne strane novca.

ø – 21 mm, Tež. 1.17 g

Literatura: CNI VII, 1917, 218, oznaka 127, T.VIII, 5; N. PAPADOPOLI, 1907, 107, oznaka 40.

10. Venecija, *gazetta* (dva solda), 1684.-1797.

Okolnosti nalaza: u apsidi glavnog broda crkve, sloj gareži

Av. Natpis u tri reda između dvije peterolatične rozete: DALMA / E • T / ALBAN

Rv. Glava venecijanskog lava s aureolom te krilima sa strane. Ispod lava je crta, a ispod nje dvije peterolatične rozete između kojih piše II, što je oznaka vrijednosti. Okolo novca teče natpis SAN • MARC • VEN, između dvije peterolatične rozete.

ø – 29 mm, Tež. 6.87 g

Literatura: CNI VI, 1922, 621-630.

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

LITERATURA

- ANZULOVIC, I., 1998. - Ivna Anzulović, Razgraničenje između mletačke i turske vlasti na zadarskom prostoru 1576. godine, nakon Ciparskog rata, *Zadarska smotra*, 47, 1/3, Zadar, 101-148.
- BARAKA, J., 2009. - Josipa Baraka, Pakoštane – Crkvina, rezultati arheoloških istraživanja, *Zbornik o Luji Marunu*, Šibenik – Zadar – Zagreb, 182-193.
- BARAKA, J., ŠUČUR, J., 2010. - Josipa Baraka, Jure Šučur, Pakoštane – Crkvina, *Hrvatski arheološki godišnjak*, 6/2009 (u tisku).
- BELOŠEVIĆ, J., 1991. - Janko Belošević, O rezultatima istraživanja lokaliteta "Crkvina" u selu Galovac kod Zadra u 1990. godini, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru. Razdio povijesnih znanosti*, 30(17), Zadar, 79-92.
- BIANCHI, C. F., 1879. - Carlo Federico Bianchi, *Zara cristiana*, Zadar.
- BURIĆ, T., 2001. - Tonči Burić, Putalj u srednjem vijeku, *Sv. Juraj od Putalja*, Split, 151-323.
- CNI VI, 1922. - *Corpus Nummorum Italicorum. Primo tentativo di un catalogo generale delle monete medievali e moderne coniate in Italia o da Italiani in altri paesi, Volume VI Veneto (Zecche minori) Dalmazia – Albania*, Roma.
- CNI VII, 1915. - *Corpus Nummorum Italicorum. Primo tentativo di un catalogo generale delle monete medievali e moderne coniate in Italia o da Italiani in altri paesi Volume VII Veneto (Venezia – Parte I – Dalle origini a Marino Grimani)*, Roma.
- CNI VIII, 1917. - *Corpus Nummorum Italicorum. Primo tentativo di un catalogo generale delle monete medievali e moderne coniate in Italia o da Italiani in altri paesi Volume VIII Veneto (Venezia – Parte II – Da Leonardo Dona alla chiusura della zecca)*, Roma.
- CNIXI, 1929. - *Corpus Nummorum Italicorum. Primo tentativo di un catalogo generale delle monete medievali e moderne coniate in Italia o da Italiani in altri paesi Volume XI Toscana (Zecche minori)*, Roma.
- DELONGA, V., 2006. - Vedrana Delonga, Skupni nalaz novca dužda Francesca Foscarija iz Sitnog kod Perkovića u Dalmatinskoj zagori (prilog poznavanju gospodarskih i društvenih prilika), *Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku*, 99, Split, 309-328.
- GUŠIĆ, B., 1971. - Branimir Gušić, Starohrvatsko naseljenje Ravnih Kotara, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, 18, Zadar, 137-192.
- ILAKOVAC, B., 1971. - Boris Ilakovac, Vranska regija u rimsko doba, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, 18, Zadar, 75-136.
- JAKŠIĆ, N., 1996. - Kasnosrednjovjekovno groblje kod crkve Sv. Spasa u Vrh Rici. Analiza, *Starohrvatska prosvjeta*, 3. s., 23, Split, 139-172.
- JELIĆ, L., 1898. - Luka Jelić, *Povjesno-topografske crtice o biogradskom primorju*, Zagreb.
- MARUN, L., 1998. - Luj Marun, *Starinarski dnevnici*, Split.
- MAYHEW, T., 2008. - Tea Mayhew, *Dalmatia between Ottoman and Venetian Rule. Contado di Zara 1645-1718*, Roma.
- NEDVED, B., 1990. - Branka Nedved, Biogradski kraj u rimsko doba, *Biogradski zbornik*, 1, Zadar, 213-246.
- OREB, F., 1983. - Franko Oreb, Srednjovjekovno groblje oko crkve sv. Jurja od Raduna kod Kaštel-Starog, *Starohrvatska prosvjeta*, 3. s., 13, 185-201.
- PAPADOPOLI, N., 1893. - Nicolo Papadopoli, *Le monete di Venezia. Parte prima - dalle origini a Cristoforo Moro*, Venezia.
- PAPADOPOLI, N., 1907. - Nicolo Papadopoli, *Le monete di Venezia. Parte II. - da Nicolo Tron a Marino Grimani 1472-1605.*, Venezia.
- PEDERIN, I., 1990. - Ivan Pederin, *Mletačka uprava, privreda i politika u Dalmaciji (1409.-1797.)*, Dubrovnik.

- PETRINEC, M., 1996. - Kasnosrednjovjekovno groblje kod crkve Sv. Spasa u Vrh Rici. Katalog, *Starohrvatska prosvjeta*, 3. s., 23, Split, 7-138.
- PETRINEC, M., 2000. - Maja Petrinec, Izvještaj o arheološkim iskopavanjima crkve Sv. Petra na Kuli Atlagića, *Starohrvatska prosvjeta*, 3. s., 27, Split, 219-226.
- PITEŠA, A., 2005a. - Ante Piteša, Istraživanja srednjovjekovnih lokaliteta kod crkve sv. Nikole u Dolu i sv. Marije u Poselju (Velom Selu) na otoku Visu, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 98, Split, 223.
- PITEŠA, A., 2005b. - Ante Piteša, Spilja sv. Filipa i Jakova, *Hrvatski arheološki godišnjak*, 1/2004, Zagreb, 244-247.
- RENGJEO, I., 1980. - Ivan Rengjeo, Hrvatsko-dalmatinski novci, *Obol*, 32, Zagreb, 27-30.
- RIC VII, 1966. - *The Roman Imperial Coinage Vol. VII Constantine and Licinius A.D. 313-337*, London.
- SPUFFORD, P., 1988. - Peter Spufford, *Money and its Use in Medieval Europe*, Cambridge.
- STAHL, A. M., 2000. - Alan M. Stahl, *Zecca : the mint of Venice in the Middle Ages*, Baltimore.
- STEVENSON, S. W., 1982. - Seth William Stevenson, *A Dictionary of Roman Coins*, London.
- ŠIPUŠ, N., 1985. - Nikola Šipuš, Tipovi folisa poslije smrti Konstantina Velikog, *Numizmatičke vijesti*, 39, 1985, Zagreb, 19-29.
- TRALJIĆ, S. M., 1971. - Seid Mustafa Traljić, Vrana i njezini gospodari u doba turske vladavine, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, 18, Zadar, 343-377.
- TRAVANI, L., 1997. - Lucia Travani, Moneta, *Enciclopedia dell'arte medievale*, Roma, 520-524.
- UGLEŠIĆ, A., 2002. - Ante Uglešić, *Ranokršćanska arhitektura na području današnje Zadarske nadbiskupije*, Zadar.
- UGLEŠIĆ, A., GUSAR, K., 2009. - Ante Uglešić, Karla Gusar, Pakoštane – Crkvina, *Hrvatski arheološki godišnjak*, 5/2008 (u tisku).
- URLIĆ-IVANOVIĆ, G., 1881. - Grgur Urlić-Ivanović, Ruševine Kotarske, *Bullettino di Archeologia e Storia Dalmata*, IV, Split, 156-158.
- VUČIĆ, J., 2006. - Jakov Vučić, Nalazi iz grobova u crkvi Sv. Martina kod Sukošana, *Starohrvatska prosvjeta*, 3. s., 33, Split, 213-242.

NUMISMATIC FINDS FROM THE ARCHAEOLOGICAL SITE OF PAKOŠTANE-CRKVINA

SUMMARY

The site of Pakoštane-Crkvina, situated at the position called Košević at the west coast of the Vrana Lake, in the immediate vicinity of the road connecting Pakoštane and Vrana, has been systematically excavated by the Department of Archaeology of the University of Zadar. On this occasion the authors selected numismatic finds which were recovered during the last five research campaigns out of multitude of archaeological objects. Total of 11 coins were found so far, covering wide chronological range from the 4th to 18th centuries. Numismatic finds from the site of Pakoštane – Crkvina were poorly preserved. However after cleaning and conservation it was possible to determine with certainty dating of ten preserved numismatic finds. This numismatic material represents a reflection of historical-commercial activities of the wider Mediterranean region, including the city of Zadar and its wider surrounding which comprises the site of Pakoštane-Crkvina as its inseparable part.

KEY WORDS: *Pakoštane, Crkvina, numismatics, coins, Venice*

Prijevod / Translation: Marija Korona